

TEESSÜRİ HÂTİRALARIN TETKİKİ

(Hiddet, Sevinç, Keder ve Korku)

ve

PSIKODİAGNOSTİK İMKÂNLARI *

SARA S. AVİDOR

GİRİŞ :

Bu çalışmanın gâyesi, deneklere teessürî hâtıralarını hiddet, sevinç, keder ve korku kelimelerle tedai ettirerek, hâtıraların hatırlanmasındaki hususiyetleri araştırmak ve muhtelif heyecanlara ait hâtıralar arasındaki farkları belirtmektir.

Teessürî hâtıralar, istinat ettikleri heyecanları ifade eden kelime ile hatırlatılabilir mi? Bu suretle hatırlanan hâtıraların teessürî şiddet derecesi nedir? Akla tehacüm eden hâtıralar, yeni mi yoksa eski midir? Hâtıraların muhtevası ne gibi gruplara ayrılıyor? Bu muhtelif suallere cevap verirken aynı zamanda heyecanlar arasındaki farklar nazarı itibara alınmıştır.

Yaşanmış vak'aların hatırlanması ile tedai tecrübeleri yapan ilk müellif Francis Galton'dur¹. Fakat tedailerini yalnız kendi hayatına aittir ve şahsî hâtıralar problemimi ortaya atmakla yetinip daha geniş ölçüde tecrübelerle girişmemiştir.

Fransızlar ise, bilhassa Ribot² ve Paulhan³ bir hissin veya heyecanın hâtırada "aynen" (identical) tekrar canlanıp canlanmaması mesele-

*) Bu yazı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde 1957 senesinde Tecrübi Psikoloji Doktora Tezi olarak hazırlanmış bulunan araştırmanın bir hülâsası olup, tezin bütünü Psikoloji kütüphanesinde bulunmaktadır.

Müellif, tezin hazırlanmasında kıymetli yardımlarda bulunmuş olan Ord. Prof. Dr. Wilhelm Peters, Ord. Prof. Dr. Walter R. Miles ve Prof. Dr. Mümtaz Turhan'a teşekkür eder.

Aynı zamanda kendi istekleriyle tecrübeye denek olanlara ve bu yazının yazılmasında yardımlarını esirgemeyen arkadaşlara teşekkürü müellif bir borç bilir.

sini sual varakaları ile araştırmışlar, ve elde edilen neticeler teorik mü-nakaşalara yol açmıştır.

Freud⁴ psikanaliz pratiğine dayanarak ve günlük hayattaki unutmalarına (lapsus ve amnezilere) binaen kurduğu hafıza teorisi ile umumiyetle nahoş hâtıraların içe tepildiğini ve haz prensibine göre (pleasure principle) unutulduklarını ileri sürer. Bu teoriyi teyid etmek veya yalanlamak maksadiyle, yani hafızada hoş hâtıraların nahoş hâtıralara nispetle üstünlüğünü göstermek için birçok tecrübî araştırmalar yapılmıştır.

Teessürî hâtıralara ait ilk tecrübî tetkikler Almanya'da W. Peters⁵ tarafından yapılmıştır. Bu müellif sekiz deneğe birçok tenbih kelimesi vermiş ve onlardan şahsî hâtıralariyle tedai yapmalarını istemiştir. Hâtıraların teessürî tonalitelerini, frekanslarını ve eskilik derecelerini tesbit ettirmiştir ve en çok hoş hâtıraların hatırlandığı neticesine varmıştır. Tecrübelerin sonunda daha çok nahoş hâtıralar hatırlıyan tipler ile daha az nahoş hâtıra hatırlıyan tipleri ayırarak bir tipoloji denemesi de yapmış bulunmaktadır.

B. Amerika'da da Washburn ve talebeleri Kowalewski'nin hafıza nikbinleri ve hâfıza bedbinleri tasnifini göz önünde tutarak bir tipoloji yapmak istemişlerdir ve reaksiyon zamanı ile tipler arasında bir tefrik yapmanın imkânından bahsetmişlerdir.

Jersild ve Koch da hoş tecrübelerin fazla hatırlandıklarını ileri sürmüşlerdir⁶. Fakat bunun doğru olmadığını iddia edenler de vardır ve şiddet derecesinin asıl tesir eden unsur olduğunu söylemektedirler. Bu mevzu ile ilgili mufassal bir bibliyografya Rapaport'un "Heyecan ve hâfıza" adlı monografisinde bulunmaktadır⁷.

Fakat bütün bu araştırmalarda yalnız hoş ve nahoş hâtıraların üstünlüğü, şiddet derecelerinin ehemmiyeti, ferdî farklar, reaksiyon zamanları araştırıldığı halde muhtelif heyecanlara ait hâtıralar arasında bir tefrik yapılmamıştır.

Araştırmamızdaki gâye ise Dumas'ın⁸ esas saydığı hiddet, sevinç, keder ve korku heyecanlarına ait hâtıraların müşterek hususiyetlerini ve aralarındaki farkları incelemektir.

Bu araştırmayı teşkil eden tecrübeler yapılırken, tecrübeci denek ile bir odada yalnız kalarak kendisinden bir hiddet hâtırası hatırlamasını istedikten sonra şu sualleri sormuştur:

"1 — Hâdiseyi anlatınız veya anlatmak istemediğiniz takdirde bu listeden bir kelime ile vasıflandırınız: Çocukluk hâtıraları, Okul hâtıraları, Üniversite hayatına ait, Mesleğe ait, Aileye ait hâtıralar, Aşk hâtıraları, Sırf şahsî hâtıralar, Cemiyet işleri ile ilgili hâtıralar.

2 — Halihazırda bu hâtıranın teessürî kıymeti, tonalitenin şiddet derecesi nedir? Şöyle bir kıymet cetvelinde ne not verebilirsiniz?

- 3 çok nahoş
- 2 oldukça nahoş
- 1 biraz nahoş
- 0 lâkayt
- + 1 biraz hoş
- + 2 oldukça nahoş
- + 3 çok nahoş

3 — Bu hâdise veya yaşanmış vak'a ne zaman vuku bulmuştur (kaç gün, hafta, ay, sene evvel).

İlk hâtıra bittikten sonra: "Şimdi başka bir hiddet hâtırası hatırlayın ve anlatın" denir ve tekrar aynı şekilde sualler sorulur. Denek 1-2 dakika düşündükten sonra başka hâtıra hatırlıyamazsa hâtıra adedi beşi bulmadan önce diğer gruba geçilir. Aksi takdirde her heyecana ait 5 hâtıra anlatılmaya kadar devam edilir.

Tecrübeye alışkanlığı veya tecrübenin sonuna doğru muhtemel olan yorgunluğun tesirini bertaraf etmek üzere hâtıralar deneklerin yarısına şu sırada sorulmuştur:

- 1 — Hiddet hâtıraları,
- 2 — Sevinç hâtıraları,
- 3 — Keder hâtıraları,
- 4 — Korku hâtıraları.

Diğer deneklere de bu sıranın tersi tatbik edilmiştir.

Her tecrübe dört noktai nazardan tetkik edilmiştir:

- A — Hâtıra adedi,
- B — Hâtıraların teessürî şiddet dereceleri,
- C — Hâtıraların eskiliği,
- D — Hâtıraların muhteva gruplarına tasnifi.

Bu çalışmanın mevzuunu teşkil eden tecrübelerde kullanılan 100 denek 16 ilâ 50 yaş arasındadır. 2/3 si kadın ve 1/3 i erkek, 2/3 si 25 yaşın altında ve 1/3 i 25 yaşın üstündedir, deneklerin % 80 i 18 ilâ 30 yaş arasındadır. Ekseriyeti Lise son sınıf veya Üniversite talebesidir, diğerleri doktor, hemşire, öğretmen ve ev kadınıdır. Hepsi de İstanbul halkm-dandır ve hali vakti yerinde olan bir muhite mensuptur. Tahsil dereceleri, lise son sınıf talebeleri dahil olmak üzere en az lise tahsilidir, yalnız 5 denek orta mektep mezunudur.

Tecrübenin süresi 10 ile 50 dakika arasında değişmektedir. Her denegin iç hayatı aynı ritme uymadığı için, objektif bir zaman hududu tespit edilmemiştir. Hâtıraların suurlaşması saniye ile ölçülmemiştir. Tecrübe ortalama olarak 12 vasatî hâtıradan ibaret olan bir yekûn için yarım saat sürmüştür, yani takriben hâtıra başına 2-3 dakika düşmüştür.

NETİCELER.

A. Hâtıra adedi.

Tecrübelere tâbi tutulan 10 denegin hatırladıkları topyekûn hâtıraların adedi 1237 dir. Hâtıralar hemen hemen aynı miktarda olarak dört grupta toplanmaktadır: hiddet, sevinç, keder ve korku. Sevinç hâtıraları %1 fazla ve korku hâtıraları %3 eksik olarak, dağılış sahaları, vasatîler, medyan, mod ve kartiller, standard inhirafklar, heyecanlar arasında ehemmiyetli farklar arzetmemektedir. Dağılış sahası 0 ilâ 5 arasında bulunmakta, vasatî 3 civarındadır, yalnız korku hâtıralarının vasatîsi daha azdır (2,76). Deneklerin hepsinin dört heyecanı hatırlıyabildikleri, yalnız ikisinin sevinç, birer tanesinin de keder, hiddet ve korku hâtıralarını hatırlıyamamış oldukları görülmektedir.

Dört heyecana ait hâtıra sayılarının enterkorelasyonlarının hepsi müspet ve mânalıdır* (significant). Bir heyecanın diğer üç heyecanın mecmuu ile olan korelasyonları en kuvvetlisinden başlayarak şöyle sıralanmaktadır :

Sevinç — Diğer üç heyecana ait hâtıra sayısının mecmuu :	+ 0.61
Korku — » » » » » » » :	+ 0.57
Keder — » » » » » » » :	+ 0.52
Hiddet — » » » » » » » :	+ 0.45

Her heyecana ait hâtıraların yekdiği ile olan enterkorelasyonları ise umumiyetle daha küçüktür ve sıra ile şöyle görülmektedir:

Sevinç — Keder :	+ 0.53
Hiddet — Korku :	+ 0.44
Sevinç — Korku :	+ 0.43
Hiddet — Sevinç :	+ 0.35
Keder — Korku :	+ 0.34
Hiddet — Keder :	+ 0.22

*) Bütün korelasyonlar Bravais-Pearson Product-Moment metoduna göre hesaplanmıştır.

Demek ki korelasyonlara göre sevinç ile keder arasında hâtıra adedi bakımından bir tezat yoktur, bilâkis en yüksek korelasyon bu iki heyecan arasındadır, birinden fazla hâtıra hatırlıyan diğerinden de fazla hâtıra hatırlıyor ve tersine birinden az hâtıra hatırlıyan diğerinden de az hâtıra hatırlıyor. Sevinç-hâtıraları diğer üç heyecana ait hâtıraların mecmuu ile de diğer heyecanlara nazaran en yüksek korelasyonu arz etmektedir.

B. Hâtıralarda teessürî tonalitenin şiddeti.

Tecrübe esnasında hâtıraların teessürî tonalitesi 4 şiddet derecesine ayrılmıştır:

3 kuvvetli

2 orta

1 zayıf

0 lâkâyt.

Muhtelif hâtıralara, yani hem kederli hem neşeli, veya hem korkunç hem gülünç hâtıralara hemen hemen rastlanmamıştır. Hâtıraların tekrarında, teessürî tonalitenin yaşandığı zamanki tonaliteden farklı olduğu görülen vak'alarda, teessürî tonalite sıfır olarak kabul edilmiştir. Hâtıraların tekrardaki teessürî kıymetleri, yani tonalitenin şiddet derecelerinin tetkik edilmesi için evvelâ mutlak sayılarla sonra da vasatî kıymetlerle heyecanlar arasında münasebet ve farklar araştırılmıştır.

1. Tekrarın teessürî kıymeti, (mutlak sayılarla şiddet dereceleri).

Teessürî şiddet dereceleri dörde ayrıldığında 1 No. lı tabloda yüzde-ler ile her şiddet derecesine dağılan hâtıraların sayısı gösterilmektedir.

TABLO No. 1

Hâtıraların teessürî şiddet derecelerine dağılışı (% olarak)

Heyecan	TESSÜRİ TONALİTE				Yekûn
	Lâkâyt 0	Zayıf 1	Orta 2	Kuvvetli 3	
Topyekûn	28	16	20	36	100
Hiddet	34	15	19	32	100
Sevinç	22	16	24	38	100
Keder	18	13	22	47	100
Korku	40	18	16	26	100

Hâtıralar topyekûn olarak incelendiği zaman, hâtıraların yalnız % 28 inin lâkayt olduğu ve kuvvetli derecede teessürî olanların hâkim olduğu görülmektedir (% 36).

Hiddet hâtıralarında lâkaytler hattâ kuvvetli hâtıralardan daha fazla miktarda bulunuyorlar, lâkaytler % 34 iken kuvvetli hâtıralar % 32 dir.

Sevinç hâtıralarının kuvvetli derecede olanları en fazladır (% 38), halbuki lâkayt olanlar daha azdır (% 22).

Keder hâtıraları en karakteristik olanlardır, kuvvetli derecede hâtıralar, hâtıraların takriben yarısını teşkil etmektedir (% 47), halbuki lâkayt olanlar çok azdır (% 18).

Korku hâtıralarının çoğu lâkayttır (% 40), kuvvetli hâtıralar ise daha azdır (% 26).

Hülâsa olarak hiddet ve korku hâtıraları sevinç ve keder hâtıralarına nazaran daha çok lâkayt hâtıralar ihtiva etmektedirler, halbuki sevinç ve bilhassa keder hâtıraları çok kuvvetli derecede teessürî hâtıralar ihtiva etmektedirler. Teessürî hâtıraların içinde en büyük miktarda olanlar kuvvetli derecede teessürî olanlardır.

Bu neticelerin izahı şu şekilde yapılabilir: Keder hâtıralarının büyük bir kısmının kuvvetli olması bu hâtıraların sevinç ve diğer heyecanlara nazaran daha büyük bir ehemmiyeti haiz olmalarından ileri gelmektedir. Bu hâtıraların şuurlaşması devam etmekte olan bir hissin işareti oluyor. Heyecanların yaşanmış olması onların şiddetini kaybettirmiyor, çünkü yaşanma anındaki enerji fazla olduğundan tam boşanmış olmayıp tekrar zuhur edebiliyor. Halbuki sevinç hâtıraları ekseriyetle daha az ehemmiyetli ve derunî hayat ile daha az ilgili görünüyorlar. Belki de bu farkın sebebi deneklerimizde keder vak'alarının istisnâî olmaları ve sevinç hâtıralarının hergünlük olup o kadar derin tesir bırakmamalarıdır. Hiddet ve korku hâtıraları ise daha fazla lâkayt oluyorlar. Bunun sebebi deneklerin bilgili ve sosyo-ekonomik standartlarının ekseriyetle yüksek olmalarından ileri gelebilir. Terbiye hiddetin çirkin bir şey olduğunu ve toleransın medenî bir insana daha çok yakışacağını öğretir, hiddetini yenmeyi ve affetmeyi, unutmayı bir meziyet sayar. Korku da aynı şekilde ayıp sayılır. Korku ekseriyetle bilgisizlikten doğduğu gibi korkunun sebebi anlaşılınca veya sebebi ortadan kalkınca korkunun şiddet derecesi kayboluyor. Hiddet ve korku daha anî heyecanlar olup keder ve sevinç kadar devamlı ve hatırlandıkları zaman o kadar şiddetli olmadıkları görülüyor. Bazan aşırı derecede neşeli olmak, sevinmek ayıplandığı halde büyük bir keder kabul edilmektedir. Kede-

rini veya sevincini bazan izhar etmek bazan da saklamak icap etmektedir. Terbiyenin bütün bu hususî kaideleri muhakkak ki deneklerimizin hâtıralarını değerlendirmekte tesir etmiştir. Muhakkak ki aynı zamanda şiddetli hâtıralar denegın tecrübe anındaki hâleti ruhiyesini de aksettirmiş oluyor, fakat bütün bu ferdî ve sosyal tesirleri ayrıca araştırmak lâzımdır.

2. Teessürî şiddet dereceleri arasındaki enterkorelasyonlar.

Heyecanlara nazaran tasnif edilmiş olan muhtelif hâtıraların teessürî şiddet dereceleri arasındaki korelasyonlar aşağıda gösterilen tertibe göre tetkik edilmiştir :

Denekler, her heyecanı halihazırdaki tekrarın teessürî şiddeti bakımından tek bir kıymetle vasıflandırmışlardır. "Tekrarlamadaki vasati teessürî kıymet" (TVTK) adı verilen değer, denegın hâtıralarına atfettiği muhtelif teessürî kıymetlerin aşağıda gösterilen misâldeki gibi, vasatısı alınarak hesaplanmıştır.

Misâl: 3 No. 1 denek dört hiddet hâtırası hatırlıyor, birincisi biraz teessürî, yani kıymeti 1 dir, ikincisi lâkayttır, yani 0, üçüncüsü kuvvetlidir, yani 3, dördüncüsü ortadır, yani 2.

Denek No. 3	Teessürî şiddet derecesi				TVTK
	0	1	2	3	
Hâtıra sayısı	1	1	1	1	1,50

Aynı şiddetteki hâtıra sayıları ilgili şiddet derecesi ile çarpılıyor, sonra çarpımların toplamı hâtıra sayılarının toplamı ile bölünüyor ve böylece TVTK elde ediliyor.

Her denek için beş TVTK vardır, yani hiddet, sevinç, keder ve korku için ayrı ayrı olmak üzere ve bir de heyecanları tefrik etmeksizin bütün bunları temsil eden bir topyekûn TVTK. Muhtelif TVTK ler arasında enterkorelasyonlar hesaplanmıştır. Bir tanesi hariç, hepsinin müspet ve mânalı oldukları bulunmuştur.

Bir heyecana ait hâtıraların TVTK i ile diğer üç heyecanın mecmuu arasındaki korelasyonlar şöyle sıralanmaktadır:

Keder — Diğer üç heyecana ait TVTK mecmuu	: + 0.40
Sevinç — » » » » » »	: + 0.39
Korku — » » » » » »	: + 0.39
Hiddet — » » » » » »	: + 0.37

Bu korelasyonların mevcudiyeti umumî bir teessüriyetin lehinedir.

Her heyecana ait hâtıraların TVTK inin yekdiğeri ile olan enterkorelasyonlar şunlardır :

Sevinç	—	Hiddet	: + 0.67
Keder	—	Korku	: + 0.35
Sevinç	--	Korku	: + 0.28
Keder	—	Hiddet	: + 0.25
Korku	—	Hiddet	: + 0.22
Sevinç	--	Keder	: + 0.17

Hiddet ve sevinç hâtıraları arasında hiçbir tezat yoktur. Hâtıra sayısı bakımından iki heyecan arasında bir korelasyon mevcut olduğu gibi (+0.35), teessürî şiddet, yani TVTK bakımından en yüksek korelasyon bu iki heyecana ait hâtıralar arasındadır (+0.67). Hiddet ile sevinç arasında zaten bir benzerlik vardır, ikisi de aktiftir ve ikisinde de taşkınlık ekseriyetle mevcuttur. Halbuki keder ve korku ekseriyetle pasiftir ve bu heyecanlarda çökkünlük hâkimdir.

Keder ve korku arasında korelasyon hem hâtıra adedî bakımından (+0.34), hem TVTK bakımından (+0.35) yüksek olmamakla beraber mevcuttur. Korku ile keder arasındaki korelasyon korku ile diğer iki heyecan arasındaki korelasyonlardan üstündür.

Halbuki keder ile sevinç arasındaki TVTK bakımından korelasyonu en düşük olanı ve yegâne mânalı olmıyan korelasyondur. Bu netice tecrübe esnasında deneklerin haleti ruhiyelerinin tesiri altında kalarak ekseriyetle sevinçli veya kederli olmalarından ileri gelse gerek. Denek hâtıralarını değerlendirirken o andaki teessürî hali ile hâtıralarını yaşıyor, fakat hâtıra sayısı bakımından bu iki heyecan arasında hem tezat yoktur, hem de en yüksek korelasyonu arzemiştir; korelasyon TVTK bakımından +0.17 iken hâtıra sayısı bakımından +0.53 tür.

C. Hâtıraların eskiliği.

Hâtıralar ait oldukları zamana göre altı gruba tasnif olunmuştur:

1 — Bir günlük, 2 — bir haftalık, 3 — bir aylık, 4 — bir senelik, 5 — bir seneden daha eski, 6 — devamlı olanlar (birkaç defa tekerrür edenler ile halihazırda bir his olarak mevcut olanlar).

2 No. lı tabloda her gruba giren hâtıraların miktarı yüzdeleri ile gösterilmiştir.

TABLO No. 2

Hâtıraların eskilik derecelerine dağılışı (% olarak)

	ESKİLİK DERECELERİ					Devamlı	YEKÜN
	Bir günlük	Bir haftalık	Bir aylık	Bir senelik	Bir sene-den fazla		
Topyekûn	3	6	7	25	52	7	100
Hiddet	6	14	10	30	34	6	100
Sevinç	2	4	8	26	52	8	100
Keder	2	2	6	26	54	10	100
Korku	1	3	5	17	69	5	100

Devamlı hâtıralar bertaraf edilirse diğer beş grubun zaman uzunlukları muhtelifdir. Topyekûn olarak bir seneden eski hâtıralar hâtıraların % 52 sini ve bir ay içinde bulunan hâtıralar bütün hâtıraların % 16 sını teşkil etmekte ise de, bundan tekrarlarında eski hâtıraların, yani bir seneden eski olanların, yeni hâtıralara; yani bir gün ile bir ay arasında bulunanlara, tercih edilmesi neticesine varılabilir mi?

Bir senelik, yani bir ay ile bir sene arasına giren hâtıralar 11 aylık bir devreye ayrılırlar. Ortalama olarak bu devreye ait hâtıraların 6 ay, yani 180 günlük olduklarını farzedelim. 180 günde bir güne nispetle çok fazla hatırlanacak hâdise bulunacaktır. Aynı şekilde bir gün ile bir hafta arasındaki hâtıralar, yani bir haftalık hâtıralar vasatî 4 gün, bir aylık, yani bir hafta ile bir ay arasındakiler 12 gün, ve bir seneden fazla olanlar da 500 günlük olsunlar. Hâtıralar muhtelif devirlerde muntazam ve eşit bir şekilde ayrılıydılar, frekanslar şu nispette olmalıydı: 1 : 4 : 12 : 180 : 500. Bu nispetleri yüzde olarak ifade edersek: % 0.15, % 0.60, % 2, % 26, % 72.

Halbuki bir günlük hâtıralar % 3, bir gün ile bir hafta arasındakiler % 6, bir hafta ile bir ay arasındakiler % 7, bir ay ile bir sene arasındakiler % 25 ve bir seneden eski olan hâtıralar % 52 nispetindedir. Bu ölçüye göre yeni hâtıralar daha fazla tekerrür ediyorlar, orta hâtıralar, yani bir ay ile bir sene arasındakiler hemen hemen eşit bir nispette ve bir seneden eski hâtıralar da kâfi derecede tekerrür etmiyorlar.

Ait oldukları müddete nispetle eski hâtıralar değil de yeni hâtıralar daha çoktur. Fakat böyle eşit bir taksimat psikolojik zaman mefhumuna uymamaktadır, çünkü eski hâtıraların sübjektif ehemmiyeti ekseriyetle yenilerden azdır, onun için eski hâtıraların çokluğundan bahsedilebilir.

Muhtelif heyecanlara ait hâtıralar arasında mühim farklar vardır. Yeni hâtıralar, yani bir günlük, bir gün ile bir hafta arasında olanlar ve bir hafta ile bir ay arasında bulunan hâtıraların nispeti hiddet hâtıralarında diğer heyecanlara nazaran fazladır, bu hâtıraların mecmuu hiddet hâtıralarında % 30 nispetinde iken korku hâtıralarında yalnız % 9 nispetinde bulunmaktadır. Orta hâtıralar, yani bir ay ile bir sene arasındakiler, o kadar büyük bir fark arzetmemekle beraber tekrar hiddette fazladır (% 30), halbuki korkuda daha azdır (% 17). Bir seneden eski hâtıralar ise aksine diğer heyecanlarda yarısından fazlasını teşkil ederken, korkuda hattâ % 69 kadar iken hiddet hâtıralarında yalnız % 34 nispetindedir.

Demek oluyor ki hiddet hâtıraları en yeni ve korku hâtıraları en eski olanlardır, sevinç ile keder hâtıraları ise bu iki kutup arasında bulunmaktadır.

Devamlı hâtıralar keder hâtıralarında en fazladır ve korku hâtıralarında da en azdır (% 10 ve % 5). Keder hâtıraları en kuvvetli teessüri şiddete sahip oldukları için bu netice tecrübeler esnasında deneklerin komplekslerine bağlı olan hâtıralarını anlattıklarını gösterebilir. Umumiyetle devamlı hâtıralara az rastlanmaktadır. Bunun sebebi deneye talimat verilirken bir tek hâtıra olarak yaşanmış olanların anlatılmasının istenmesidir. Devamlı hâtıralar ancak istisnaîdir, bununla beraber bunların anlatılması denegin kendisi için bilhassa mühim olan bu hâtıraları anlatmak istediğine işarettir.

Muhtelif heyecanlara ait hâtıraların eskilik dereceleri ile teessüri şiddet dereceleri arasında karşılıklı bir tesirin mevcudiyeti düşünülebilir.

D. Hâtıraların eskiliği ve teessüri şiddetleri.

Evvelâ teessüri şiddet bakımından ondan sonra da eskiliği bakımından hâtıraların vasıfları tespit edildi. Bu iki buut arasında bir münasebet mevcut müdür, eski hâtıralar lâkayt ve yeni hâtıralar da daha şiddetli derecede teessüri midir, bu hususta heyecanlar arasında ne gibi farklar vardır?

TABLO No. 3

Eskiliğe göre muhtelif teessürî şiddet derecelerine dağılan hâtıraların miktarı (% ile)

Heyecan	Eskilik	TEESSÜRİ TONALİTE				Yekûn
		Lâkayt	Zayıf	Orta	Kuvvetli	
Topyekûn	1. Yeni	29	10	28	33	100
	2. Orta	20	17	26	37	100
	3. Eski	34	18	16	32	100
	4. Devamlı	11	9	14	66	100
Hiddet	1. Yeni	38	10	24	28	100
	2. Orta	30	19	19	32	100
	3. Eski	37	18	13	32	100
	4. Devamlı	22	6	22	50	100
Sevinç	1. Yeni	15	7	36	42	100
	2. Orta	12	17	33	38	100
	3. Eski	31	20	18	31	100
	4. Devamlı	15	0	12	73	100
Keder	1. Yeni	16	9	31	44	100
	2. Orta	11	15	29	45	100
	3. Eski	25	13	18	44	100
	4. Devamlı	3	15	15	67	100
Korku	1. Yeni	36	16	24	24	100
	2. Orta	30,5	15	24	30,5	100
	3. Eski	46	19	13	22	100
	4. Devamlı	7	14	7	72	100

Hatırlamada korku ve hiddet hâtıraları lâkayt bir değer göstermişlerdir. Bu durum hâtıraların eskiliğine atfedilebilir mi? 3. No. lu tabloda görüldüğü gibi eski korku hâtıralarının % 46 sı ve eski hiddet hâtıralarının % 37 si lâkayt, yeni korku hâtıralarının % 36 sı ve yeni hiddet hâtıralarının % 38 i lâkayt olarak görülüyor.

Eski ve yeni hâtıraların nispetleri hemen hemen aynıdır, yani teessürî şiddet bu iki heyecanda, hâtıralar eski veya yeni olsun, ekseriyetle lâkayt olmaya mütemayildir.

Tersine sevinç ve kedere taallük eden eski lâkayt hâtıralar korku

ve hiddetinkinden azdır ve aralarında daha az fark vardır (% 31 ve % 25); aynı şekilde yeni lâkayt hâtıralar da bariz olarak daha azdır (% 15 ve % 16).

Demek oluyor ki tecrübelerin eskiliği teessürî şiddetlerine tesir etmiyor, hâtıraların bu iki cephesi birbirinden ayrılıyor. Bu neticeyi tefsir etmek üzere şöyle bir faraziye düşünülmüştür: "Hâtıralar iki cepheden tekrarlama temayülleri gösterir."

1 — Muhteva bakımından tekrarlama temayülü, yani vukubulmuş olan hâdiselerin tekrarlanmasına karşı meyil,

2 — Teessürî bakımdan tekrarlama temayülü, yani azalmış olarak veya bidayetteki şiddette teessürü tekrar yaşamaya meyil.

2 — Teessürî bakımdan tekrarlama temayülü, yani azalmış olarak veya bidayetteki şiddette teessürü tekrar yaşamaya meyil.

Teessürî tekrarlanma temayülü sönmüş olduğu halde, bazan hâtıraların muhteva bakımından tekrarlanma temayülünün faal olduğu vâkidir. Tetkik edilen teessürî hâtıralarda bu iki cepheli tekrarlanma temayülüne tesadüf edilmektedir.

Her heyecana ait hâtıraların karakteristiklerini eskilik ve teessürî şiddet bakımından birbiriyle ilgili olarak ve en bârizlerinden başlayarak şöyle sıralamak mümkündür :

1 — Korku hâtıraları: Hem eski hem lâkayt olan hâtıralar diğer hâtıraları bariz bir şekilde geçmektedir, bunlar bütün korku hâtıralarının % 32 sini teşkil etmektedir, yani muhteva bakımından tekrarlanma temayülü en vazih olarak burada görülmektedir.

2 — Keder hâtıraları: Hem eski hem kuvvetli derecede teessürî şiddete sahip olan hâtıralar diğer gruplardan çok daha fazladır, bunlar bütün keder hâtıralarının % 24 ünü teşkil etmektedir, burada muhteva bakımından tekrarlanma temayülü kuvvetli ve aynı zamanda teessürî tonalite bakımından tekrarlanma temayülü en vazihtir.

3 — Sevinç hâtıraları: Eski olan gerek lâkayt, gerekse kuvvetli derecede teessürî hâtıralar en fazla olanlardır (% 16 şar), demek ki sevinç hâtıralarında da iki temayül mevcuttur.

4 — Hiddet hâtıraları: Takriben aynı miktarda eski lâkayt ve yeni lâkayt, eski kuvvetli derecede teessürî hâtıralar ihtiva etmektedir. Hiddet hâtıralarında diğer heyecanlara nazaran hem muhteva bakımından hem teessürî tonalitenin tekrarlanması bakımından temayül zayıftır.

ince bir tefrik yapmaksızın iki temayülün hülâsası şöyle yapılabilir:

- 1 — Muhteva bakımından zayıf tekrarlanma temayülü: Hiddet.
- 2 — Muhteva bakımından kuvvetli tekrarlanma temayülü: Korku, keder, sevinç.
- 3 — Teessürî şiddet bakımından zayıf tekrarlanma temayülü: Hiddet, korku.
- 4 — Teessürî şiddet bakımından kuvvetli tekrarlanma temayülü: Keder, sevinç.

E. Teessürî hâtıraların muhtevası.

Deneklerin naklettikleri hâtıraların muhtevasını tasnif etmek için hayatta en çok tesir eden ve en mühim olan sahalara nazarı itibare alınmıştır.

A. İş ve faaliyet: Bu saha kronolojik sıra takip edilerek dört gruba ayrılmış bulunmaktadır: 1 — Okul çağından evvel, çocukluk, 2 — Okul, 3 — Üniversite veya yüksek tahsil devresi, 4 — Meslekî faaliyet.

Bu gruplara dahil edilmiş hâtıralardan birkaç misâl: Bir denek dört yaşında iken büyükannesinin ona hediye ettiği bir bebeğin ona verdiği sevinci hatırlıyor. Bu misâlde çocuğun oyun faaliyeti mevzuubahistir. Okul ve Üniversite hayatında sevinç mehzuları imtihanlarda iyi başarı elde etmek veya başarısızlık yüzünden hocaya karşı duyulan hiddet gibi hâtıra muhtevalarına çok rastlanmaktadır. Meslekî faaliyette de sevinç misâli olarak bir doktorun ameliyat yaptıktan sonra duyduğu heyecanı zikretmek mümkündür.

B. Aşk: Bu sahada rastlanan hâtıralara misâl olarak uzun zaman ayrı kaldıktan sonra sevilen insana kavuşmak sevinci veya kırıcı sözlerin verdiği keder gösterilebilir.

C. Aile: Deneklerin naklettiği hâtıralarda en çok tekerrür eden mehzular aileden birinin vefatı veya hastalığı üzerine duyulan keder ve diğer taraftan ailenin hâkimiyetine karşı duyulan hiddettir.

D. Şahsî: Bu gruba sırf şahsî ilgilendiren mehzular dahil edilmiştir, meselâ bir kâbus esnasında duyulan korku gibi.

E. Sosyal münasebetler ve cemiyet işleri ile ilgili hâtıralar: Bu gruba meselâ bir harb ilânının verdiği teessür veya bir satıcıya karşı duyulan hiddet hâdiseleri dahil edilmiştir.

Bu gruplara dahil edilemeyen hâtıralar ayrı olarak tasnif edilmiştir. Bazı hâtıralar aynı zamanda iki gruba tasnif edilebilir, bu takdirde han-

gi grubun daha ehemmiyetli olduğu nazarı itibare alınarak tasnif edilmelerine çalışılmıştır.

4 No: lı tabloda hâtıraların bu 9 muhteva gruplarına dağılımları gösterilmektedir.

TABLO No. 4

Muhtelif muhteva gruplarına dağılan hâtıra sayılarının yüzdeleri.

	Çocukluk	Okul	Üniversite	Meslek	Aşk	Aile	Şahsı	Sosyal	Belirsiz	Yekûn
Topyekûn	3	9	6	5	10	24	18	15	10	100
Hiddet	1	10	0	8	6	28	3	30	8	100
Sevinç	1	14	9	6	17	15	12	10	16	100
Keder	1	6	5	4	15	39	9	13	8	100
Korku	9	6	4	2	2	11	53	5	8	100

Her muhteva grubuna eşit miktarda hâtıra isabet etseydi, bunların nispeti vasati olarak % 11 olurdu. Elde edilen neticeleri bu vasatiyi göz önünde tutarak daha iyi kıymetlendirmek mümkün olmaktadır.

a) Topyekûn hâtıralarda aile (% 24) ve şahsı hâtıralar (% 18) nispeten fazladır, fakat en bariz husus çocukluk hâtıralarının çok az olmasıdır (% 3). Çocukluk hâtıralarının o kadar az bulunması Freud'un "çocukluk amnezisi" teorisine uymaktadır. Meslek hâtıraları da az bulunmaktadır (% 5), fakat bunun sebebi deneklerin içinde yalnız % 26 sinin bir meslek sahibi bulunmasıdır. Deneklerin ekseriyetini talebeler teşkil ettiğinden, meslek ile okul ve üniversite hâtıraları birlikte toplanırsa o zaman en fazla hâtıra sayısı toplayan aile hâtıraları nispetini geçer (% 24 ve % 25), fakat meslek hâtıraları hatırlayanlar aynı zamanda okul veya üniversite hâtıraları da hatırlamış olmaları ihtimali olduğu için, aile hâtıraları en çok hatırlanan hâtıralar olarak kabul edilebilir. Aşk hâtıralarının nispeten az bulunması (% 10) bu hâtıraların evlilik haya-

tına ait hâtıraları ihtiva etmelerinden ve deneklerin ancak % 5 i evli olduğundan evlilik hayatı hâtıralarına az rastlanmasından ileri gelebilir.

b) Hiddet hâtıralarında cemiyet (% 30) ve aile hâtıraları (% 28) bariz olarak ekseriyeti teşkil etmektedir. Okul, meslek, üniversite ve aşk hâtıraları vasatînin altında, buna mukabil şahsî (% 3) ve çocukluk (% 1) hâtıraları fevkalâde azdır. Hiddete sebebiyet veren hâdiseler diğer insanlarla ve bilhassa insanın yaşadığı muhitte vukubulmaktadır. Deneklerin çoğunun genç olması dolayısıyla aileye karşı isyan etme ve hâkimiyetten kurtulma isteği teessürî hayatlarında mühim bir yer tutmaktadır.

c) Sevinç hâtıralarında bütün gruplar arasındaki dağılışı oldukça eşittir. Bundan yegâne bariz inhiraf çocukluk hâtıralarıdır. Bunun sebebi okuldan evvelki çağa ait pek az hâtıranın mevcudiyeti ile izah edilebilir. Dağılıştın yalnız sevinç hâtıralarında eşit olması bu heyecana ait hâtıraları diğer nahoş olan üç heyecandan ayırmaktadır.

d) Keder hâtıralarında aile hâtıraları vasatiyi çok aşmaktadır ve bu hâtıraların büyük bir kısmını teşkil etmektedir (% 39). Bunun sebebi aile efradının ölümlerinin insana en çok hüzün veren hâdiseleri teşkil etmesidir. Aşk ve cemiyete ait hâtıralar vasatînin biraz üstündedir (% 15 ve % 13). Burada da çocukluk hâtıraları bariz olarak azdır (% 1).

e) Korku hâtıralarında şahsî hâtıralar bütün hâtıraların yarısından fazlasını teşkil ediyor (% 53). Aile hâtıraları tam vasatidedir (% 11). Çocukluk hâtıraları üçüncü sırada gelir (% 9). Fakat topyekûn olarak çocukluk hâtıralarının çok az olduğu nazarı itibara alınırssa şahsî hâtıralar kadar veya daha fazla olduğu neticesine varılabilir.

Tasnif edilemeyen hâtıralar topyekûn hâtıraların yalnız % 10 unu teşkil etmektedir. En çok sevinç hâtıralarının (% 16) ve en az korku hâtıralarının (% 8) mevzuları muhteva gruplarına tasnif edilememiştir.

Hâtıraların muhtevası grubun alâkalarını, meşguliyetlerini, hayatlarında en mühim olan sahalara ait hususiyetlerini, cereyan etmiş olan en mühim hâdiseleri, hâlen en çok meşgul olduğu mevzuları aksettirdiği gibi muhtelif heyecanlara ait hâtıralar arasındaki benzerlik ve farkları muhteva bakımından belirtmektedir.

HÜLÂSA ve NETİCE.

Bu çalışmanın mevzuunu 100 deneğe ait olan 1237 hiddet, sevinç, keder ve korku hâtırasının tetkiki teşkil etmektedir. Deneklere bu dört

heyecanın isimleri verilerek şahsî hâtıralarla tedai ettirmeleri ve tecrübe anında hâtıraların teessürî şiddet derecelerini ve eskilik derecelerini tespit etmeleri istenmiştir. Hâtıraların muhtevaları dokuz gruba tasnif edilmiştir.

İncelenen dört heyecanın hâtıralarında müşterek vasıflar bulunduğu gibi bariz olarak ayrıldıkları da görülmüştür. Müşterek vasıflar şunlardır: Teessürî tonalitesi mevcut olan hâtıraların lâkaytleşmiş olanlara nispetle tercih edilmesi ve teessürî olanların içinde de en şiddetli olanların tercih edilmesi, hiddet hâtıraları hariç bir seneden eski hâtıraların ekseriyeti teşkil etmesi, çocukluk hâtıralarının çok az bulunması.

Teessürî hâtıralardan bahsedilirken heyecanlar arasındaki farkları hesaba katmak gerekiyor; keder ve sevinç hâtıraları teessürî tonalitenin şiddeti ve hâtıraların eskiliği bakımından hiddet ve korku hâtıralarından ayrı bir grup teşkil ediyorlar. Hiddet ve korku hâtıraları ise teessürî tonalite bakımından birbirlerine benzedikleri halde, yani diğer iki heyecana nazaran daha fazla lâkayt oldukları halde, eskilik bakımından tezat halindedirler, tercihan yeni hiddet hâtıraları hatırlanmasına mukabil tercihan eski korku hâtıraları hatırlanmaktadır. Keder ve sevinç hâtıraları birbirlerine benzemekle beraber, keder hâtıraları sevinç hâtıralarına nisbetle daha çok eski hâtıralar ihtiva etmektedir.

Teessürî hâtıraların hatırlanmasında iki temayülün rolü belirlemektedir:

- 1 — Muhteva bakımından tekrarlanma temayülü,
- 2 — Teessürî tonalite bakımından tekrarlanma temayülü.

Bu iki temayül de tetkik edilen dört heyecana ait hâtıralarda heyecanlara göre değişmektedir. Teessürî hâtıraların muhtevaları da mütenevvîdir ve onların nispeti de heyecanlara göre bariz bir şekilde değişmektedir.

Tetkik edilen ekseriyetle genç, kültürlü ve sosyal standartları yüksek olan 100 denek grubunda keder ve sevinç hâtıralarının hiddet ve korku hâtıralarına nazaran daha şiddetli, hiddet hâtıralarının daha çok yeni ve korku hâtıralarının daha çok eski oldukları bulunmuştur.

EKLER :

Ferdler arasında müşahede edilen farklar deneklerin cinsiyeti ve yaşına göre neticeleri mukayese etmeğe ve bazı ferdî neticeleri üç şahsiyet testinin neticeleri ile karşılaştırmaya sevk etmiştir. Vak'a tahlilleri bu son kısma dahil edilmiştir.

Bu mukayeseler tecrübenin esas mevzuu haricinde olduğundan ek olarak verilmiştir.

E.K : A.

Deneklerin yaş ve cinsiyetine göre netice farkları:

1 — Deneklerin yaşma göre tefrik: Gençler (25 yaşın altında olanlar) kâhillere nazaran daha az hâtıra, bilhassa daha az keder hâtırası hatırlıyorlar. Teessürî tonalitenin şiddeti bakımından bilhassa sevinç hâtıralarında bariz bir fark görülmektedir, burada gençler (% 44) kâhillerden (% 26) takriben iki misli fazla, şiddet derecesi kuvvetli olan hâtıralar hatırlamaktadırlar. Eskilik bakımından gençler (% 46) kâhillerden (% 62) daha az sayıda eski hâtıralar ve bilhassa eski hiddet (genç: % 26) (kâhil: % 50) ve sevinç (genç: % 44) (kâhil: % 68) hâtıraları hatırlamaktadır. Muhteva bakımından gençlerde fazla okul hâtıraları (genç: % 11, kâhil: % 5), kâhillerde ise fazla üniversite (kâhil: % 8, genç: % 5) ve meslek (kâhil: % 14), genç: % 0) hâtıraları görülmektedir.

2 — Deneklerin cinsiyetine göre tefrik: Kadınlar fazla sayıda hâtıra, bilhassa hiddet hâtırası hatırlamaktadırlar. Teessürî şiddet bakımından erkeklerde fazla kuvvetli derecede hiddet hâtıraları (erkek: % 39, kadın: % 29), kadınlarda fazla kuvvetli derecede sevinç (kadın: % 41, erkek: % 19) hâtıraları bulunmaktadır. Umumiyetle kadınlarda daha az eski hâtıra bulunmaktadır, hattâ bütün heyecanlara ait hâtıra nispetinde eski hâtıralara, yani 1 seneden eski olanlara, fazla rastlandığı halde kadınların yeni, yani 1 ay kadar eski, hiddet hâtıra nispeti (% 37) eski hiddet hâtıralarmkinden (% 27) yüksektir. Muhteva bakımından dağılış nispetinde de erkek ve kadınlar arasında bariz farklar vardır, erkekler (% 10) kadınlara (% 3) nispetle üç misli meslek hâtıraları ve kadınlar (% 26) erkeklerden (% 17) bir buçuk misli aile hâtıraları ve aşk hâtıraları (kadın % 12, erkek % 8) nakletmektedirler.

Demek oluyor ki teessürî hâtıraların vasıfları yaş ve cinsiyete göre belli bir şekilde değişmekte ve yapılan tedai tecrübeleri karakteristik farklar aksettirmektedir. Denekler yaş ve cinsiyete göre ayrıldıkları gibi — meselâ meslek gibi — başka gruplara ayrılıp hususiyetleri teessürî hâtıralar vasıtası ile de araştırılabilir. Teessürî hâtıralar ile grup mukayeseleri yapılabildiği gibi denekler arasında ferdî farkların incelenme imkânları ve teknikleri düşünülebilir.

EK: B.**Bazı ferdi neticelerin üç şahsiyet testi ile mukayesesi.**

Bu çalışmayı teşkil eden tecrübelerin neticeleri ilerde bir ferdi teessürî hâtıra testi araştırmasına yol açar fikriyle elde edilen bazı ferdi neticeler Thematic Apperception Test, Rorschach Testi ve Miray Lopez'in Miokinetik Psikodiagnostik Testi ile mukayese edilmiştir.^{9,10,11,12,13,14,15.}

Teessürî hâtıraların içinde devamlı hâtıraların bulunması çoğu defa komplekslere işaret etmektedir. Bundan başka :

- 1 — Aynı mevzuun birçok hâtıra tevliid etmesi, meselâ bedbaht bir aşk hikâyesine bağlı,
- 2 — bir tek hâtıranın veya bazı hâtıraların diğerlerine nazaran fazla şiddetli olması, (devamlı hâtıralar da ekseriyetle şiddetli hâtıralardır)
- 3 — bütün hâtıraların lâkayt olması,
- 4 — bir veya bazı grup hâtıraların zorlukla hatırlanması, (meselâ, sevinç hâtıralarını zorlukla hatırlıyabilen kederli bir insan)
- 5 — bir veya bazı grup hâtıraların çok kolay hatırlanması ve denekten istenmediği halde uzun uzun anlatılması ve yüksek sayıda hatırlanması, (meselâ, marazî korkuları olan bir denek diğer gruplardan 3-5 hâtıra hatırlamasına mukabil 16 korku hâtırası anlatmıştır)

Bu gibi noktalar TAT, Rorschach ve PMK Testlerinin neticeleri ile birleştirilince daha çok birbirlerini tamamlar mahiyette olduklarını göstermekte, ve birbirlerini teyid etmektedirler.

Rorschach Testi ile yapılan mukayeselerden şunlar belirmektedir:

- 1 — Teessürî hâtıraların sayısı geniş tınlama tiplerinde dar tiplerden fazladır, içedönüklerde ise dışadönüklerden fazladır.
- 2 — Tekrarda vasati teessürî kıymet (TVTK) dışadönüklerin teessürî şiddetinin içedönüklere nazaran fazla olduğunu gösteriyor.
- 3 — Geniş ve muvazeneli tiplerde hem hâtıra sayısı hem teessürî şiddet fazladır.

PMK Testi ile mukayese edilince şu benzerlikler bulunmuştur :

- 1 — Başkalarına karşı tecâvüzkâr olan tipler daha fazla hiddet hâtıraları hatırlamaktadır.

2 — Çökkün (depressive) tipler daha fazla keder hâtıraları hatırlamaktadır.

3 — TVTK bakımından, yani teessürî şiddetin hatırlanması bakımından dışadönük olanlar içedönük olanlardan üstündür.

Bütün bu ferdî neticeler sırf bir deneme mahiyetinde olmakla beraber teessürî hâtıraların psikodiagnostik imkânlarını belirtmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- 1) GALTON, F. — Inquiries into human faculty and its development, s. 133 ve devamı - Everyman's Library, London, 1883.
- 2) RİBOT, Th. — La Psychologie des Sentiments, Ch. IX. La mémoire affective, 12e éd. - Félix Alcan, Paris, 1925.
- 3) PAULHAN, F. — La fonction de la mémoire et le souvenir affectif. — Félix Alcan, Paris, 1904.
- 4) FREUD, S. — Psychopathologie des Alltagslebens - Internationalen Psychoanalytischer Verlag, Wien, 1901.
- 5) PETERS, W. — Gefühl und Erinnerung, Beiträge zur Erinnerungsanalyse, Kraepelin's Psychologische Arbeiten, VI, s. 197-260, 1911.
- 6) CRAFTS, L.W., SCHNEIRLA, TH. C., ROBINSON, E.E., and GILBERT, R.W. — Recent experiments in psychology, Ch. XXI. A comparison of memory for pleasant and unpleasant experiences. — McGraw-Hill Book Comp. Inc., New York and London, 1938.
- 7) RAPAPORT, D. — Emotions and memory, 2nd ed., - International Universities Press, New York, 1950.
- 8) DUMAS, G. — Nouveau Traité de Psychologie, T. II, s. 349-442, F. Alcan, Paris, 1932.
- 9) GUSDORF, G. — Mémoire et Personne - P.U.F., Paris, 1950.
- 10) PIERON, H., PICHOT, P., FAVERGE, J.-M. et STOETZEL, J. — Méthodologie Psychotechnique, II, Ch. II. Méthodes d'Investigation de la Personnalité. - P.U.F., Paris, 1952.
- 11) STERN, E. — Le test d'Apperception Thématique de Murray - Delachaux et Niestlé, Neuchâtel, 1950.
- 12) RÖRSCHACH, H. — Psychodiagnostik - Bircher, Bern, 1921.
- 13) MIRA Y LOPEZ, E. — Una nueva técnica para la determinación de la peligrosidad en los delincuentes y en enfermos mentales. - Rev. med. Leg. y Jurisprudencia Med., Año IV, No. 1-2, Rosario, Argentina, 1942.
- Manual de Psiquiatría, 2a ed., El Ateneo, Buenos Aires, 1946.
- 14) ZANINOVICH, J.S. — El Psychodiagnostico Miokinético del Prof. Mira y Lopez aplicado en conductores de vehiculos. - Talleres de Obra, El Imparcial, Santiago Chile, 1947.
- 15) WEIL, P.-G. — L'Affectivo-diagnostic. - P.U.F., Paris, 1953.

**A STUDY OF THE RECALL OF
AFFECTIVE LIFE - EXPERIENCES (ABSTRACT)**

SARA S. AVIDOR

The present study investigates the recall possibility of past emotions in association with the names of these four basic emotions: Anger, Joy, Sorrow and Fear. An attempt has been made to discover differences and similarities in these recollections, which in prior studies have been taken as a whole without distinction between the emotions.

A total of 1237 recollections have been gathered from 100 subjects. The age range was 16 to 50: 2/3 being below 25, all having at least High School education, 2/3 being female and 1/3 male, the majority having high social and economic standards.

The method used was that of direct interview.

The recollections have been investigated from four points of view:

- 1 — Number of life-experiences recalled.
- 2 — Feeling-tone intensity of the recollections,
(rated on a four point scale: indifferent, weak, moderate, strong).
- 3 — Age of the experience recalled,
(divided into three: recent, medium and remote).
- 4 — Content of the recollections,
(divided into 9 groups).

As appendix have been added :

- A — A comparison of the results obtained from young adults, female and male subjects.
- B — A comparison of some individual data with the results of three personality tests (TAT, Rorschach, PMK).

*) This English abstract is based on a dissertation submitted to the Faculty of Letters, Istanbul University, in partial fulfillment of the requirements for the Ph.D. degree. The author wishes to express her appreciation for helpful suggestions and criticisms to Professors W. Peters, W. R. Miles and M. Turhan. Her thanks are also due to the subjects who served in this study.

The general results can be summed up as follows:

1 — The number of recollections is approximately the same in all four categories of emotions, except Fear which is slightly smaller, as the subjects have been asked to give a maximum of 5 recollections for every emotion. The intercorrelations between the number of affective recollections are all positive and significant, the highest one being between Joy and Sorrow (+0.53).

2 — The majority of recollections are feeling-toned and only 28% are indifferent. Among the feeling-toned the most intense ones are in general predominant (36%). But there are important differences according to the emotions involved. The percentage of indifferent recollections ranges from Fear to Sorrow as follows:

Fear 40 %
 Anger 34 %
 Joy 22 %
 Sorrow 18 %

On the contrary strong feeling-tone intensity ranges from Sorrow to Fear:

Sorrow 47 %
 Joy 38 %
 Anger 32 %
 Fear 26 %

The differences are not so sharp for the intermediate rates, weakly feeling-toned ones vary from 13% for Sorrow to 18% for Fear and the moderately feeling-toned from 16% for Anger to 24% for Joy. The intercorrelations between the mean feeling-tone intensity rate of the recollections are all positive and significant but one: the correlation between Joy and Sorrow (+0.17). Thus the correlation between Joy and Sorrow is the highest for the number of recollections and the lowest for the feeling-tone intensity.

3 — The majority of the recollections are remote, i.e. older than one year (52%). But there are important differences between the four emotions. The proportion of recent memories, i.e. up to one month, ranges from Anger to Fear as follows:

Anger 30 %
 Joy 14 %
 Sorrow 10 %
 Fear 9 %

The medium recollections standing between one month and one year range in the same order from Anger (30%) to Fear (17%). As to the remote recollections, those being older than one year, these range in the reverse order:

Fear 69 %
Sorrow 54 %
Joy 52 %
Anger 34 %

The proportion of permanent recollections, i.e. repeated life-experiences or a feeling which is still present, is highest in Sorrow (10%) and lowest in Fear (5%). Thus the recollections of Fear are the oldest, those of Anger the nearest, Joy and Sorrow are in between, Sorrow being older than Joy.

A question arises here: Are the oldest recollections indifferent and the nearest strongly feeling-toned or vice-versa, what is the relationship between feeling-tone intensity and age of recollections?

It has been found that old as well as recent Anger (37% and 38%) and Fear (46% and 36%) are mostly indifferent. Whereas old as well as recent recollections are almost equally intense for Joy (31% and 42%) and Sorrow (44% and 44%). Old Sorrow recollections have the greatest proportion of the highest intensity degree. In the totality of recollections there is no marked difference in intensity according to age. Thus the distribution of feeling-tone intensity according to age shows no relation between these two factors, they seem to correspond each to a different aspect of recall. Every life-experience shows a tendency to be recalled from two points of view:

- 1 — A tendency to be recalled by the content, indicated by the age.
- 2 — A tendency to be recalled by the feeling-tone, indicated by the feeling-tone intensity.

The emotions in which the first tendency is strong are: Sorrow and Joy and particularly Fear. The emotions in which the second tendency is strong are: Sorrow in particular and Joy. So Anger recollections are weak in both aspects, Fear in one only, Sorrow and Joy strong in both, Sorrow being stronger.

4 — The content of the recollections has been classified into 9 groups which are: Childhood, School, University, Profession, Love, Family, Personal, Social and Undetermined. The distribution is not equal, there are

only 3% of Childhood recollections against 24% of Family related, Activity fields (School, University and Profession) amount to 20% of the recollections. The proportions vary according to the emotions. Recollection of personal content dominate in Fear (55%), where Childhood recollections are also higher than for all other emotions (9%). For Anger, Social (30%) and Family (28%), for Sorrow, Family (39%) and next Love (15%) recollections are the most important, whereas for Joy there is a relatively equal distribution of contents.

The present study, apart from the differences detailed above among recollections of the 4 emotions considered, has shown the following tendencies on the whole: older memories are more frequently recalled than recent ones and feeling-toned, mostly of the higher intensity, more than indifferent ones.

The individual differences encountered led to the following comparisons, results of which have been submitted in two Appendixes:

A. 1 — **Differentiation according to age:** below 25 years (younger group) and above (adults). The younger group has a smaller number of recollections, particularly for Sorrow; their feeling-tone intensity is higher, especially for Joy, they have less older than one year memories.

2 — **Differentiation according to sex:** the Female have a greater number of recollections, particularly for Anger, but the Male have more older recollections. The feeling-tone intensity is slightly higher for Female, particularly for Joy and Fear. Women have less older memories. As for the content, there is a greater percentage of Love and Family recollections in women and of Profession in men.

B. A comparison of individual results in recall with those of the Thematic Apperception Test, the Rorschach Test and the Psychodiagnostic Myokinetic Test: Complex signs such as the perseveration of the same theme, prevailing feeling-tone intensity of one recollection, existence of permanent recollections can profitably be used in the interpretation of the TAT, Rorschach and PMK Tests. The dilated and ambiequal types of Rorschach, as well as the extratensive types of the PMK have a greater number of recollections and a stronger feeling-tone intensity than the introversive and coartitive types. There is also a positive relation between Anger recollections and auto-hetero-agressiveness, between Sorrow recollections and depression-excitation characteristics of the PMK.

This study shows a possibility of using the recall of affective life experiences for psychodiagnostic purposes.